

FUAT SEZGİN'İN SANAT ESERLERİ ÜZERİNE YAPTIĞI ÇALIŞMALAR HAKKINDA BİR KRİTİK

Nebi BUTASIM¹

Geliş: 23.10.2019 / Kabul: 12.12.2019

DOI: 10.29029/busbed.637008

Öz

İslam bilim tarihi kısa bir özeti çıkarılması güç alanlardan biridir. Devasa bir medeniyetin mirası, birkaç ciltlik kitaplara sığamayacak genişlikte bir yelpazeye sahiptir. Bu durum alan üzerinde çalışma yapan araştırmacı ve bilim adamlarını örneklemeler üzerinde çalışma zorunluluğuna itmektedir. İslam bilim tarihinin önemli bir yerini teşkil eden sanat eserleri, alanda çalışanların bile katalog hazırlarken zorlandıkları alanlardan biridir. Bu nedenle dönemseller ve bölgesel ayrımlara gidilerek yapılan çalışmalar, doğal olarak bazı eksiklikleri beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda Fuat Sezgin'in İslam bilim tarihi üzerine yaptığı çalışmada en eksik kalan alan doğal olarak sanat eserlerinden oluşmaktadır. Fuat Sezgin, bu durumu mimari bölümüne yazdığı kısa bir giriş ile belirtmiş ve hem konuya yeterli derecede hâkim olmadığını hem de var olan eserlere nazaran yaptığı maketlerin yeterli sayıda olmadığını bizzat kendisi de ifade etmiştir. Bu çalışmada Fuat Sezgin'in mimari başlığı altında incelediği ve modelini yaptığı eserlerin genel durumu ve Sezgin'in mimariye katkıları ile yapılan çalışmaların karşılaştırmaları yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bilim tarihi, Fuat Sezgin, sanat, mimari, model

A CRITICAL ABOUT FUAT SEZGİN'S WORKS ON ARTWORKS

Abstract

The history of Islamic science is one of the hardest areas to summarize. The legacy of a gigantic civilization is wide enough to fit into a few volumes of books. This situation forces researchers and scientists working on the field to

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Sanat Tarihi Anabilim Dalı, butasimnebi@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8204-176X>.

work on samples. The works of art, which constitute an important place in the history of Islamic science, are one of the areas where even the employees in the field have difficulty in preparing catalogs. For this reason, studies conducted by periodic and regional distinctions naturally bring some deficiencies. In this context, Sezgin's work on the history of Islamic science is naturally the most incomplete field of art works. Fuat Sezgin stated this with a brief introduction to the architectural section and criticized both that he did not have any command over the subject and that the models he made were not sufficient in comparison to the existing works. In this study, the general status of the works examined by Fuat Sezgin under the title of architecture and the comparisons of Sezgin's contributions to the architectural work will be made.

Keywords: *History of science, Fuat Sezgin, art, architecture, model.*

Giriş

Sanat tarihi, bilimsel bir disiplin olarak insan elinden çıkmış sanat eserlerini incelemektedir. Alanın en önemli dayanağı kuşkusuz bilimsel somut verilerdir. Tarihlendirme ve tanımlama çalışmalarında özellikle soyut bilgilere ihtiyaç duyulsa bile söz konusu bir eserin çalışılması için mutlak surette somut veriye ihtiyaç duyulmaktadır. Somut verilere dayanma gerçeği ve gerekliliği bu alanda son dönemlerde tartışılan, bir “Ortaçağ Arkeolojisi” olması gerektiği konusuyla daha bir ivme kazanmıştır (Kuban, 2002: 1-2). Bu alanda çalışma yapan bilim adamları, Müslümanın yapıcı olması gerektiğini ve bu yapıcılığın somut verilerde, “mimari” olarak ortaya çıkması gerektiğini ileri sürmektedirler (Gök, 2018: 25-26). Bu kapsamda yapılan saha çalışmalarında elde edilen el sanatları veya mimari eserlerin kopyaları, planları, çizimleri yapılmakta ve bunlar üzerinden çalışmalar yürütülmektedir (Mülayim, 1994: 8-14).

Ancak tarihi kaynaklardan elde edilen veriler her zaman somut veriler olarak sahada bulunamamaktadır. Bu bağlamda eski eserlerde yer alan anlatımların dil problemleri ve bu eserlerin somut varlığının bulunmaması, eserlerin tam anlaşılmasına ve ait olduğu dönemin kültür-sanat dünyası hakkında eksik bilgiler aktarılmasına neden olmaktadır. Selçuk Mülayim, *Sanat Tarihi Metodolojisi*'ni anlatırken özellikle araştırma modelleri başlığında örnek verirken “maket” tabirini (Mülayim, 1994; 321) kullanarak araştırma metodunda modellemenin önemini vurgulamaktadır. Tarihi eserlerin zaman içindeki değişimleri, tamir ve restorasyon gibi müdahaleler, yapıların ilk hallerinin bilinmemesine ve bunlardan sanat değerlendirmesi yapılmasını

zorlaştırmaktadır. Bu nedenle yapıların ilk hallerinin arşiv ve kitaplardan çıkarılıp aslına uygun modellerinin ortaya konması sanat tarihi değerlendirmesi için büyük önem taşımaktadır.

Bu alanda çalışan kişi ve kuruluşlar eserlerde anlatı olarak var olan el yapımı eserlerin daha iyi anlaşılması ve yorumlanması için farklı çalışmalara gitmişlerdir. Bu alanda Fuat Sezgin'in ileri görüşlülüğü bu açığı nispeten kapatmakta ve Sanat Tarihi disiplinine büyük katkılar sunmaktadır.

İslam bilim tarihi kitaplarında bulunan el yapımı eserler salt anlatım yoluyla izleyiciye ulaştığında hayal dünyasında bir imge olarak kalmaktadır. Fuat Sezgin bu imgeyi elle tutulur hale getiren bir bilim adamıdır.

Fuat Sezgin'in Çalışmaları

Fuat Sezgin, 1982'de Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi'ne bağlı Arap-İslam Bilimleri Tarihi Enstitüsü'nü (Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften) kurmuş, daha sonra bu enstitü bünyesinde mahtut eserlerde çizilen âletlerin modellerini sergilediği bir müze kurmuştur (Basuğuy, 2019: 109). Sezgin, Müslümanlar tarafından geliştirilen bilimlere dair bilgi eksikliklerinin ve önyargıların düzeltilmesi amacıyla bu müzede sergilenen nesnelerin tanıtılması için 2003 yılında *Wissenschaft und Technik im Islam (İslam'da Bilim ve Teknik)* isimli beş ciltlik katalog eserini yayınlamıştır. 2007'de *İslam'da Bilim ve Teknik* adıyla Türkçe'ye çevrilen bu eser İslam dünyasının bilim ve teknoloji alanlarında insanlığın gelişmesine yaptığı katkıları bilimler tarihinin bütünlüğü içerisinde incelemektedir. İnsanlığın ortak bilimsel mirasının değişken bir hızda da olsa sürekli olarak büyüdüğünü ifade eden Sezgin'in bu eseri İslam biliminin insanlığın ortak bilimsel mirasına sunduğu katkıları âletler, cihazlar ve muhtelif çizimlerle araştırmacıların ilgisine sunmaktadır (Sezgin, 2008: I, 15).

Eski eserlerde yer alan ve sadece iki boyutlu çizimleri bulunan eserler Fuat Sezgin'in çalışmaları sonucu elle tutulabilir somut veriler haline gelmiştir. Böylelikle soyut matematiksel oranlar ve çizimler için uzmanı olmayanlar tarafından da anlaşılabilir olmaktadır. Örneğin "*Hikmet Terazisi*" (Sezgin, 2008: 4, 5, 6) XIII. yüzyıl şaheserlerinden sayılmaktadır. Matematik dehanın somut ölçüm aletlerine uygulanmasını gösteren bu terazinin prototipinin yapılması elbette ki matematiksel problem ve çalışmaların da somutlaştırılmasını sağlamaktadır. Sezgin bu tür çalışmaları ile sanat tarihi bilim alanına önemli katkılarda bulunmuş kimi zaman sadece belgelerde eksik, yanlış olabilecek çizimleri üç boyutlu maketlerle daha anlaşılır kılmayı başarmıştır. Sezgin'in en

önemli çalışmalarından biri olan bu maket çalışmalarının benzerleri günümüz dünyasında da eğitim ve pazarlama alanında sıklıkla kullanılmaktadır.

Fuat Sezgin'in yaptığı çalışmalardan biri de mimari eserler üzerinedir. Ayrı bir bölüm halinde hazırladığı bu eserler nitelik açısından iyi olsa da nicel açıdan, kendisinin de özeleştiri yaptığı gibi, yetersiz kalmaktadır. Mimari eserlere sadece birkaç örnek vermekle yetinen Fuat Sezgin'in bu alandaki geniş perspektifi ve sanat tarihi alanına olan hâkimiyeti verdiği bilgiler ile görülmektedir.

Fuat Sezgin'in Mimari Alanındaki Çalışmaları

Fuat Sezgin *İslam'da Bilim ve Teknik* adlı eserinin beşinci cildinde mimari başlığı altında hastaneler, yüksekokullar ve camileri ele almıştır. Yüksekokullar alt başlığı altında sadece Mustansırıye Medresesi'nin maketi yapılmış ve bu medresenin resmi ve planları verilmiştir. Medresenin Arap-İslam dünyasındaki ilk medrese-yüksekokul olduğu savunulmuştur. Hastaneler başlığı altında; Şam Nureddin Bimarhanesi, Adil Melike Turhan Hastanesi (*Divriği Daruşşifası*), Kalavun Hastanesi, Sultan II. Beyazid Dâru's-şifâsı maketleri yapılmış ve planları verilmiştir. Camiler alt başlığında ise; Şehzade, Süleymaniye, Selimiye ve Sultan Ahmet camileri maketlerinin resimleri ve planları verilmiştir.

Camiler başlığı altında sadece klasik dönem Osmanlı camilerinin verilmesi dikkat çekici bir unsur olarak göze çarpmaktadır.

1. Yapılar

1.1. Yüksek Okullar

İslam dünyasında hatırı sayılır bir konumda olan medreseler Müslümanların ilk üniversiteleri olarak kabul edilmektedir. Sezgin, İslam dünyasındaki birçok medreseyi ele almayı sadece Mustansırıye medresesinin maketini yapması ve bilim dünyasında sunması çok da anlaşılır bir durum olarak görmemektedir. Mustansırıye medresesinden çok daha önce yapılmış medreselerin varlığı bilinmekle birlikte bu medresenin ele alınmasının sebebinin tipoloji ve plan açısından zengin bir veri sunması olarak değerlendirilebilir.

1.1.1. Mustansırıye Medresesi

Maketi yapılan Mustansırıye Medresesi kaynaklara göre Abbasi Halifesi Müstansır-Billah tarafından yaptırılmış olup 1225 yılında temeli atılmış ve 1233

yılında tamamlanmıştır (es-Sakkâr ve Bozkurt, 2006: 121; Acar, 2007: 356; Beken, 2016: 313-314; Güler, 2018: 44).

Sezgin, bu medresenin dört mezhep için; tıp, matematik eğitimi veren ilk medrese olduğunu kaynak vererek ileri sürmektedir. Bu bilgiyi farklı kaynaklardan da teyit etmek mümkündür. Mustansırıyye Medresesi'nde aynı zamanda tıp eğitiminin verildiği ve hastaların tedavi edilip çeşitli ilaçların da yapıldığı bir eczane olduğu aktarılmaktadır (es-Sakkâr ve Bozkurt, 2006: 122). Aslında sistematik olarak dört mezhep fikhının bir arada olduğu medrese olması bakımından ilk olması muhtemeldir (Beken, 2016: 311-312). Çünkü bu tarihten yani 1225 yılından önce kurulmuş birçok medrese bulunmaktadır. Örneğin Mısır'daki ilk medrese 1137-38 tarihinde kurulmuş olan Medrestü'l Avfiyye'dir (Dündar, 2012: 31). Aynı zamanda Diyarbakır Mesudiye Medresesi 1193-1224 tarihlerinde yapılmış olup portalinde 1200 tarihli Muhammed oğlu el-Melik el-Mesud Sökmen'in ismi yer almaktadır (İlter, 1969: 199). Bu durumda Mustansırıyeden önce iki mezhep fikhının verildiği medreseler olmakla birlikte (Beken, 2016: 311-312) dört mezhebin bir arada eğitim verdiği medrese kaynaklarda geçmemektedir. Mustansırıye Medresesi'nin "*Dicle'ye bakan duvarında, kuşaklar halinde yazılar, Sultan Abdülaziz zamanında yenilenmiştir*" (es-Sakkâr ve Bozkurt, 2006: 122) Fuat Sezgin yapının 1945-1962 yıllarındaki restorasyonlardan sonra *İslam Kültür ve Sanat Merkezi* olarak kullanıldığını belirtmektedir (Sezgin, 2008: 67). Medrese dört eyvanlı, iki katlı, açık avlulu medreseler grubuna girmektedir. Bu plan tipolojisi ile tipik bir Selçuklu medresesi planını tekrarlamaktadır.

Fuat Sezgin'in maket çalışması plastik ve ahşaptan yapılmış olup 1/50 ölçeğindedir. Yapının kaide kısmı makette 100x60 cm boyutlarındadır.

1.2. Hastaneler

Fuat Sezgin, medrese yapılarında tek bir örnek ile yetinirken, hastanelerin modellerinde daha cömert davranmış ve dört adet hastane/Bimarhane-dâru'ş-şifâyı çalışmıştır. Fuat Sezgin'in hastane çalışmalarına; Şam Nureddin Hastanesi, Sivas Divriği Şifahanesi (Adil Melike Turhan Hastanesi), Kahire Kalavun Hastanesi ve Edirne Sultan II. Beyazıt Dâru'ş-şifâsı konu olmuştur.

1.2.1. Şam Nureddin Hastanesi

Fuat Sezgin'in maket çalışmasına konu olan Şam Nureddin Hastanesi, el-Bimâristân en-Nûri olarak bilinmektedir (Sezgin, 2008: 68). Yapı 1154 yılında Nureddin Zengi tarafından yaptırılmış olup 1238'de Memlük Sultanı el-

Melikü'l-Mansûr Seyfeddin Kalavun tarafından tamir ettirilmiştir (Beksaç, 2007: 262).

Hastanenin 13-19. yüzyıllar arasında hizmet verdiğini söyleyen Sezgin, yapının oldukça ünlü olduğunu belirtmektedir (Sezgin, 2008: 69).

Plan açısından incelendiğinde, özellikle Mardin Artuklu medreselerini andıran hastanenin tam ortasında bir havuzun bulunması ve havuza bakar şekilde dört eyvandan müteşekkil olması açısından İslam dünyasındaki medrese tipolojisinin bir uzantısı olarak görülmektedir.

1.2.2. Adil Melike Turhan Hastanesi (Sivas Divriği Şifahanesi)

Sivas'ın Divriği ilçesinde bulunan bu eser, kompleks bir eserdir. Eserin maketi ahşap ve plastik malzemeden yapılmıştır. Fuat Sezgin, yapının günümüze ulaşmış, Anadolu'daki en eski hastane olduğunu aktarmaktadır (Sezgin, 2008: 70). 1228 tarihinde Fahreddin Behram Şah'ın kızı ve Mengücek Beyliğinin kurucusu Ahmet Şah'ın eşi olan Adil Melike Turhan tarafından inşa ettirilmiştir (Sezgin, 2008: 70). Farklı üniteler halinde inşa edilmiş külliyeinin bir kısmı cami bir kısmı da şifahanedir. Fuat Sezgin'in söz konusu hastaneyi neden Anadolu'nun günümüze ulaşmış en eski hastanesi olarak tanımladığı bilinmemektedir. Çünkü bu yapıdan daha önce bazı hastanelerin varlığı bilinmekte ve bu hastaneler günümüze ulaşmıştır. Örneğin Mardin'de Artuklulardan Necmeddin İlgazi'nin kardeşi Emüniddin tarafından 1108-1122 tarihlerinde yapılmış hastane bulunmaktadır (Altun, 1995: 191). Yine 1205-1206 tarihlerinde yapılmış olan Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi tüm teşekkülatı ile ayakta (Köker, 1996: 40; Büyükmihçi ve Kozlu, 2008: 88; Kutlu, 2017: 365).

1.2.3. Kalavun Hastanesi

Fuat Sezgin'in üzerinde çalışma yaptığı bir diğer hastane yapısı da Kalavun Hastanesi'dir. Ahşap ve plastik malzemeden yapılmış olan maketin kapladığı kaide alanı 94x119 cm'dir. Kalavun Hastanesi Kahire'de olup Fuat Sezgin'e göre Arap-İslam dünyasının en meşhur hastanesidir (Sezgin, 2008, 71). Kalavun Hastanesi'nin Memlük eseri olduğu düşünülürse (Buharalı 2006, 32) Fuat Sezgin'in neden Arap-İslam dünyasına mal ettiği anlaşılmamaktadır. el-Mâristân el-Kebir el-Mansûrî olarak bilinen hastane Memlük Sultanı el Melik el-Mansûr Seyfeddin Kalâvûn tarafından yaptırılmış olup (1279-1290) inşaatı, 1284 yılında başlamıştır (Buharalı, 2006: 32; Yalçın, 2018: 328).

Kalavun Hastanesi'nde 22 ayrı birim bulunmaktadır. Özellikle Artuklu'nun Mardin ve Diyarbakır'daki saray ve medreselerinde olduğu gibi eyvanlı ve avlulu birimler, havuzlu avlular dikkati çekmektedir. Tıp öğretiminin de verildiği medresede özellikle alanında uzman öğretim kadrosu bulunmaktaydı (Sezgin, 2008: 73). Kalavun Hastanesi'nin önemli yönlerinden biri de 1286 tarihli vakfiyesinin günümüze ulaşmış olmasıdır (Yalçın, 2018:327). Yapının orijinal planına sadık kalınarak yapılan üç boyutlu maketi, aslının oldukça karmaşık olan planını anlaşılır kılmaktadır.

1.2.4. Sultan II. Beyazıt Dâru's-şifâsı

Külliyeye şeklinde inşa edilen yapı Osmanlı Erken Dönem yapıları arasına girmektedir. Diğer yapılar gibi bunun da maketi ahşap ve plastik malzemeler kullanılarak yapılmıştır. Maketin taban ölçüleri 103x55 cm'dir. II. Beyazıt bu yapıyı 1464 yılında inşa etmiştir (Sezgin, 2008: 74). Ancak bazı kaynaklar yapının külliye'deki diğer yapılar ile birlikte yapıldığını ve bu nedenle caminin yapım tarihi olan 1487-88 olması gerektiğini belirtmektedir (Eyice, 1992: 42). Doğan Kuban ise yapım emrinin 1484 yılında verildiğini belirtmekte ve 15. yüzyılın son çeyreğini yapım tarihi olarak kabul etmektedir (Kuban, 2007: 197). II. Beyazıt'ın 1481 yılında tahta çıktığı (Turan, 1992: 234) düşünülürse, Fuat Sezgin'in tarih konusunda yanılığa düştüğü görülecektir. Asıl hastane üç bölümden meydana gelmektedir. Üç bölümden oluşan bu hastanenin en dikkat çekici tarafı altıgen planlı binadır. Bu altıgen planlı alan, asıl hastane olarak kabul edilmekte ve burada avlu etrafından odalar bulunmaktadır. Erken Osmanlı mimarisinin Klasik döneme geçiş sürecindeki mimari arayışların ve yeni uygulamaların anlayışı bu eserde izlenebilmektedir. Doğan Kuban, külliye'nin oldukça ileri düzey bir anlayışla yapıldığını ve Erken dönem Osmanlı yapılarından düzen açısından ayrıldığını belirtmektedir (Kuban, 2007: 198).

1.3. Camiler

Fuat Sezgin camiler alt başlığı altında dört eserin maketini yapmıştır. Osmanlı klasik dönem yapılarından olan Şehzade, Süleymaniye, Selimiye ve Sultan Ahmet camilerinin maketlerini yapan Sezgin'in İslâm coğrafyasında bulunan ve farklı plan ve tipoloji sergileyen yapıları neden çalışmadığı bu bölümdeki giriş cümlelerinden de anlaşılacağı gibi bu alanda çok da iyi olmamasından kaynaklanmaktadır. Klasik Dönem merkezi plan şemasında yapılmış olan ve özellikle Mimar Sinan'ın üç önemli eseri ve Sultan Ahmet gibi Mimar Sinan'ın yapılarının bir tekrarı niteliğinde olan camilerin maketlerinin yapılması bu alanla ilgisi olmayanlar için çok da önemli bilgiler vermemekte ve

İslam cami sanatının aynı ekseninde seyrettiği şekilde bir kanı uyandırabilmektedir. Doğal olarak İslam dünyasındaki bu denli farklı planları maketlere aktarmak olanaksızdır ve Fuat Sezgin de bunu iyi bilmektedir.

1.3.1. Şehzade Cami

Mimar Sinan'ın ilk eserlerinden biri olan Sinan'ın "*çıraklık eserim*" dediği (Kuban, 2007: 272) Şehzade Cami, Osmanlı Klasik Dönem'in ilk yapılarından olup kimi araştırmacılar tarafından Klasik Dönemi başlatan yapıdır (Kuban, 2007: 271). Ahşap ve plastik malzemeden yapılmış maketin kubbe kısmı kurşun dökülmesi ile yapılmıştır. 117x94 cm taban ölçülerinden yapılmış olan cami maketi, tüm birimleriyle oldukça göz doyurucu bir görsellik sunmaktadır.

1548'de tamamlanan Şehzade Cami, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mehmet için yaptırmıştır (Orman, 2010: 483).

Şehzade Cami'nin estetik ve strüktürel sorunları olmasına rağmen Klasik Dönem için önemli bir yapıdır ve sonrasında gelecek olan Klasik dönem yapıları için örnek bir prototip oluşturmuştur.

1.3.2. Süleymaniye Cami

Fuat Sezgin'in cami çalışmalarından biri de Süleymaniye Camisi'dir. Caminin maketi 155x125 cm boyutlarında olup kubbeler kurşun dökümü geriye kalan alanlar ise ahşap ve plastikten imal edilmiştir.

Yapı 1550-1557 yılları arasında yapılmıştır (Sezgin, 2008: 80; Kuban, 2007: 279). İstanbul'un silüetine hâkim olan ve Osmanlı'nın taç yapısı kabul edilen (Kuban, 2007: 277) Süleymaniye Külliyesi'nin cami bölümü, merkezi plan şemasının en güzel örnekleri arasında sayılmaktadır. Fuat Sezgin bu yapıyı anlatırken doğal olarak muhteşem simetrisi ve akılcı eleman kullanımına değinmiş ve aynı dönem Batılı Rönesans sanatçıları ile karşılaştırma yapmıştır (Sezgin, 2008: 81).

1.3.3. Selimiye Cami

Ahşap ve plastik malzeme ile yapılmış ve kubbesi kurşun dökümdür. Maketin taban ölçüleri 100x100 cm boyutlarında yapılmıştır. 1575 yılında tamamlanan (Sezgin, 2008: 84) yapı Mimar Sinan'ın zirve yapısı olarak kabul edilmekte ve dünya mimarlık tarihi içinde bir baş yapıt olduğu ileri sürülmektedir (Kuban, 2007: 295). Tam bir simetrik düzenleme ile yapılan

yapının en dikkat çeken kısmı 31.50 metre çapındaki ana kubbesidir. İslâm mimarisindeki kubbe anlayışının anıtsal formdaki yansıması, Selimiye Cami kubbesinde görülmektedir. Ayasofya'nın kubbe çapı ile karşılaştırması sıklıkla yapılan bu caminin kubbesi Ayasofya kubbesini gölgede bırakmış ve yapıdaki oranlar, pencere açıklıkları ve süsleme düzenlemeleri, piramidal kurgunun geçiş unsurları ile yükselmesi bakımından tüm yapıları gölgede bırakmayı başarmıştır.

1.3.4. Sultan Ahmet Cami

Mimarının Sedefkâr Mehmed Ağa olduğu caminin yapımına, 1609 yılında başlanmış ve külliye ile birlikte cami, 1616-17 yılında tamamlanmıştır (Sezgin, 2008: 88; Kuban, 2007: 362; Çobanoğlu, 2009: 497). 130x100 cm taban genişliğinde yapılmış olan Sultan Ahmet Cami maketinde plastik ve ahşap malzemeler kullanılmıştır. Fuat Sezgin Batılı araştırmacıların aktarımıyla bu yapının Mimar Sinan'ın yapılarından daha zarif bir görünüm ve işçilik gösterdiğini iddia etmektedir. Cami'de İstanbul'daki diğer selatin camilerinden iki fazla olmak üzere altı adet minare yer almaktadır. Sultan Ahmet'in bu caminin yapımına bizzat katıldığı ve temelini atarken altın bir kazma kullandığı aktarılmaktadır (Sezgin, 2008: 89).

Sultan Ahmet Cami, Mimar Mehmed Ağa'nın yeniliklerle denediği yapıdır. Özellikle Mimar Sinan'ın taç yapısı kabul edilen Selimiye değil de Şehzade Cami planını taklit etmesi ve yine Mimar Davut Ağa'nın Yenikapı Cami plan ve özelliklerine benzetme bu yapıda görülmekte ve bunun aslında Ayasofya'ya bir nazire olduğu ileri sürülmektedir (Kuban, 2007: 363-364). Sultan Ahmet Cami'nin iç mekanındaki süslemeler çini, kalem işi süslemeleri ile yapılmış olup elliden fazla süsleme kompozisyonuna sahiptir (Çobanoğlu, 2009: 500).

Sonuç

Fuat Sezgin'in *Mimarlık* başlığı altında incelediği yapılar, sanat tarihi ve mimarlık bilim dalları tarafından birçok kez işlenmiş ve üzerinde araştırma yapılmış eserler arasındadır. Söz konusu bu yapıların çalışılması sadece bazı örneklerin göz önüne serilmesinden ibarettir. Oysaki bu eserlerin büyük çoğunluğu ve daha fazlası İstanbul Belediyesi tarafından "Miniatürk" bahçesinde sergilenmektedir. Miniatürk sergi alanında Antik Çağ'dan Osmanlıya değin Anadolu'da eser bırakmış birçok medeniyetin mirası görülebilmektedir. Miniatürk'te Türkiye ve Osmanlı coğrafyasından seçilen 62 eser İstanbul'dan, 60 eser Anadolu'dan ve 13 eser bugün Türkiye sınırlarında

olmayıp Osmanlı coğrafyasında olmak üzere toplam 135 mimari eser yer almaktadır. Fuat Sezgin'in maket çalışmalarına karşın Miniaturk'teki eserlerin minyatürleri 1/25 oranında küçültülmüş modellerdir.

Fuat Sezgin'in bilim tarihi alanındaki çalışmaları çok değerli olmasına karşın mimari alandaki eserler üzerindeki çalışmaları oldukça zayıf kalmaktadır. El sanatları ve bilim-teknik eserleri üzerindeki çalışmaları oldukça güçlü ve alanında ayrı bir yeri olmasına karşın mimari eserlerin az olması bu alandaki hâkimiyet eksikliğine bağlanmaktadır. İslâm coğrafyasındaki birçok cami ve yapının görmezden gelindiği çalışmanın kapsamı düşünüldüğünde işin zorluğu anlaşılmaktadır. Ancak farklı İslâm coğrafyasındaki farklı cami, medrese, darüşşifa yapılarının maketlerinin yapılmaması eksiklik olarak kalacaktır. Söz konusu maketleri yapılan camilerin sadece Klasik Dönem yapıları ile sınırlı kalması hem devasa boyutta ve çeşitlilikte denilebilecek İslâm mimari mirasının eksik kalmasına hem de tüm İslâm dünyasında en iyi cami plan ve formunun merkezi plan şemasına sahip camiler olduğu şeklinde bir kanı uyanmasına sebep olmuştur. Oysaki Roger Graudy, *İslam'ın Aynası Camiler*, kitabında İslâm dünyasındaki farklı coğrafyalarda bulunan farklı plan ve görünümlere sahip camileri ayrı ayrı ele alarak her caminin kendine özgü yanlarını ortaya koymuş ve bu zengin envanteri, temelde inanç dünyasındaki zenginliğe bağlamayı başarmıştır.

Fuat Sezgin'in İslâm mimarisine derinlemesine hâkim olmaması kimi zaman anlatımında da eksikliklere ve yanlışlıklara neden olmaktadır. Bu, kimi zaman bir yapının yapılış tarihinin kimi zaman da bir yapının ilk yapı olup olmadığı ile ilgili yanlışlıklara neden olmuştur.

Tüm bunlara rağmen Osmanlının Klasik Dönem'deki belli taç yapıların maketleştirilmesi oldukça cesur bir çalışma olup çalıştığı yapıların maketlerinin orijinalleri ile birebir uyumlu olduğu aşikârdır.

Sezgin'in mimari alana hâkim olmaması, medrese yapılarında kendini daha açık bir şekilde göstermektedir. Mustansırıyye Medresesi'nin çalışılması, geriye kalan Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı medreselerinin çalışılmaması, anlaşılması güç noktalardan biridir. Mustansırıye Medresesi'nin İslâm tarihinde özel bir yere sahip olduğu tarihi bir gerçektir. Ancak İslâm eğitim kurumları denildiğinde akla ilk gelen, Nizamiye Medreseleri'nin, Selçuklunun geleneksel avlulu, eyvanlı iki katlı medreselerinin ve Osmanlının özellikle Klasik Dönem'de külliye ile birlikte inşâ ettiği medreselerin, Sezgin tarafından çalışılmaması bir eksiklik olarak görülebilmektedir.

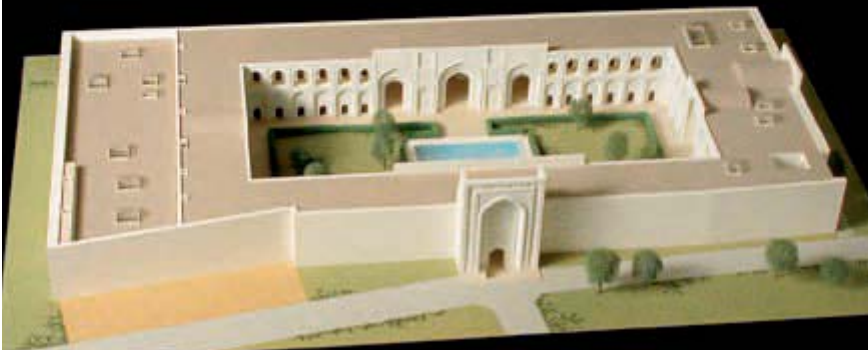
Tüm bu eksikliklere rağmen Fuat Sezgin, kendisinden sonra gelecek olanlara üstün bir miras bırakmayı başarmış ve Müslümanların, bilim, teknik ve sanata katkılarını somut bir şekilde özellikle Batı dünyası içinde ortaya koymayı başarmıştır.

KAYNAKLAR

- ALTUN, Ara (1995), “Eminüddin Külliyesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, ss. 119.
- ACAR, Abdurrahman (2007), Selçuklu Medreseleri ve İslâm Kültür ve Medeniyetine Kazandırdıkları, *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyet Katkıları Sempozyumu*, Isparta, ss. 351-364.
- BASUĞUY-DURGUN, Bedrettin-Esra (2019), “Fuat Sezgin’in İslam’da Bilim ve Teknik Adlı Eserine Göre Eyyübîler Dönemindeki İlmî Faaliyetler”, *İlahiyat Alanında Yeni Ufuklar*, Ankara Gece Kitaplığı, ss. 108-134.
- BEKEN, Ahmet (2016), Müstansırıyye Medresesi’nde (631/1233-34) Eğitim Öğretim Faaliyetleri, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, sy. 16, ss. 309-337.
- BEKSAÇ, Engin. (2007), “Nûreddin Zengî Bimâristanı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, ss. 262-263.
- BUHARALI, Eşref (2006), “Buharalı, Üç Türk Hükümdarının Yaptırdığı Üç Sağlık Kurumu: Tolunoğulları, Zengiler ve Memlüklerde Sağlık Hizmetleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, s. 40, ss. 29-39.
- BÜYÜKMIHÇI, Gonca-KOZLU, Hale, (2008), “Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Şifhanesi Restorasyon Çalışmaları”, *Yapı Dergisi*, Yem Yayınları, Sy. 314, ss. 88-96.
- ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa (2009), “Sultan Ahmed Camii ve Külliyesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, ss. 497-503.
- Es- SAKKÂR, Sâmi-BOZKURT, Nebi (2006), “Müstansırıyye Medresesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 32, ss. 121-123.
- EYİCE, Semavi (1992), Beyazıt II Cami ve Külliyesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 6, ss. 42-45.
- GÖK, Bilal (2018), Türk-İslâm Sanatları Tarihi, Fidan Basım Yayım, İstanbul.

- İLTER, Figen (1969), “Erken Devî Anadolu Türk Mimarisinde 12. Ve 13. Yüzyıl Artukoğulları Medreselerinin Yeri”, *Vakıflar Dergisi*, sy. 8, ss. 197-208.
- KÖKER, Ahmet Hulusi (1996), “Gevher Nesibe Dâruşşifâsı ve Tıp Medresesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, ss. 39-42.
- KUBAN, Doğan (2002), *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, YKY, İstanbul.
- KUBAN, Doğan (2007), *Osmanlı Sanatı*, YEM, İstanbul.
- KUTLU, Mehmet (2017), “Kayseri Çifte Medrese’de Gevher Nesibe Daruşşifasının Konumu Üzerine Bir Değerlendirme”, *STD*, C. 2, sy. XXVI, ss. 363-377.
- MÜLAYİM, Selçuk (1994), *Sanat Tarihi Metodu*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- ORMAN, İsmail (2010), Şehzade Külliyesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 38, ss. 483-485.
- SEZGİN, F. (2008), *İslam'da Bilim ve Teknik*, 1-5. Cilt, 2. Baskı, İstanbul, İBB Kültür Aş. Yayınları.
- SEZGİN, Fuat (2016), *Tanınmayan Büyük Çağ*, 3. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları.
- SEZGİN, F. (2015), *Arap-İslam Bilimleri Tarihi*, İstanbul, Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı.
- SEZGİN, F. (2009), “Müslümanların İlimler Tarihindeki Yeri”, *Küllerden Diriliş*, Ankara Fecr Yayınları.
- TURAN, Şerafettin (1992), “Beyazid II”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, ss. 234-238.
- YALÇIN, Mehmet Fatih (2018), “Memlükler Döneminde Kalavun Hastanesi”, *Jass, The Journal of Academic Social Science Studies*, Sy. 70, ss. 325-337.

Ekler

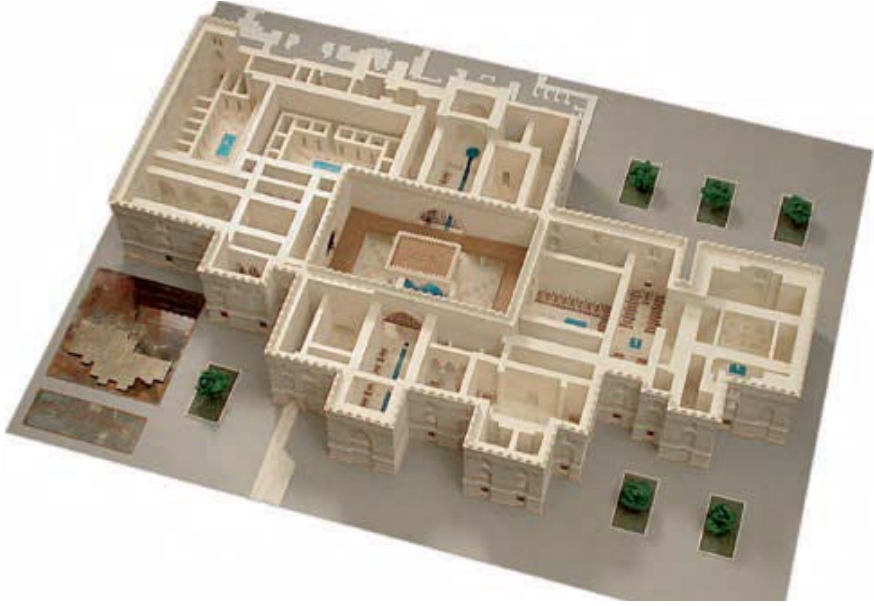
Resim 1. Mustansiriye Medresesi Maketi (Fuat Sezgin'den- İslâm'da Bilim ve Teknik V)

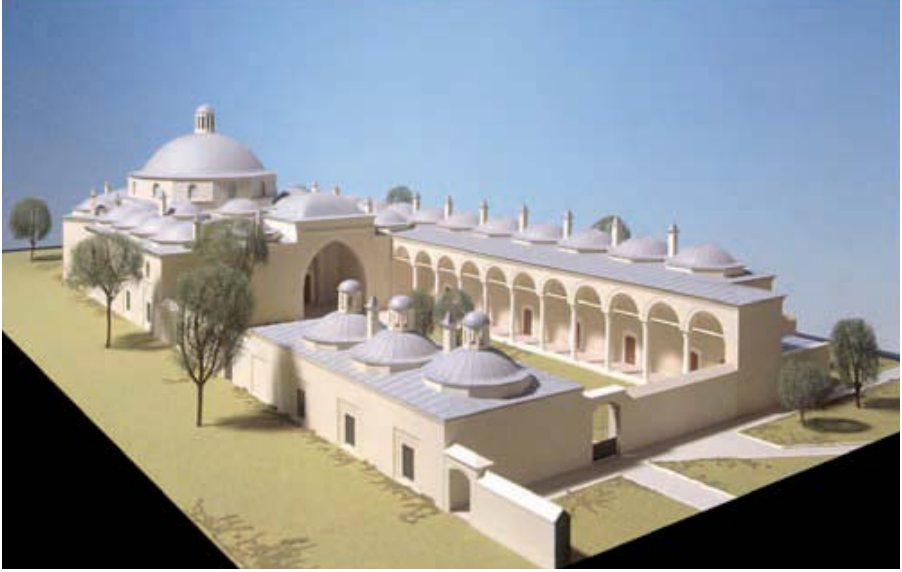
Resim 2. Nureddin Hastanesi Maketi (Fuat Sezgin'den- İslâm'da Bilim ve Teknik V)

Resim 3. Adil Melike Turhan Hastanesi-Sivas Divriği Maketi (Fuat Sezgin'den- İslâm'da Bilim ve Teknik V)

Resim 4. Kalavun Hastanesi Maketi (Fuat Sezgin'den- İslâm'da Bilim ve Teknik V)

Resim 5. Sultan II. Beyazid Hastanesi Maketi (Fuat Sezgin'den- İslâm'da Bilim ve Teknik V)

Resim 6. Şehzade Cami Maketi (Fuat Sezgin'den- İslâm'da Bilim ve Teknik V)

Resim 7. Süleymaniye Camii Maketi (Fuat Sezgin'den- İslâm'da Bilim ve Teknik V)

Resim 8. Selimiye Camii Maketi (Fuat Sezgin'den- İslâm'da Bilim ve Teknik V)

Resim 9. Sultan Ahmet Camii Maketi (Fuat Sezgin'den- İslâm'da Bilim ve Teknik V)

